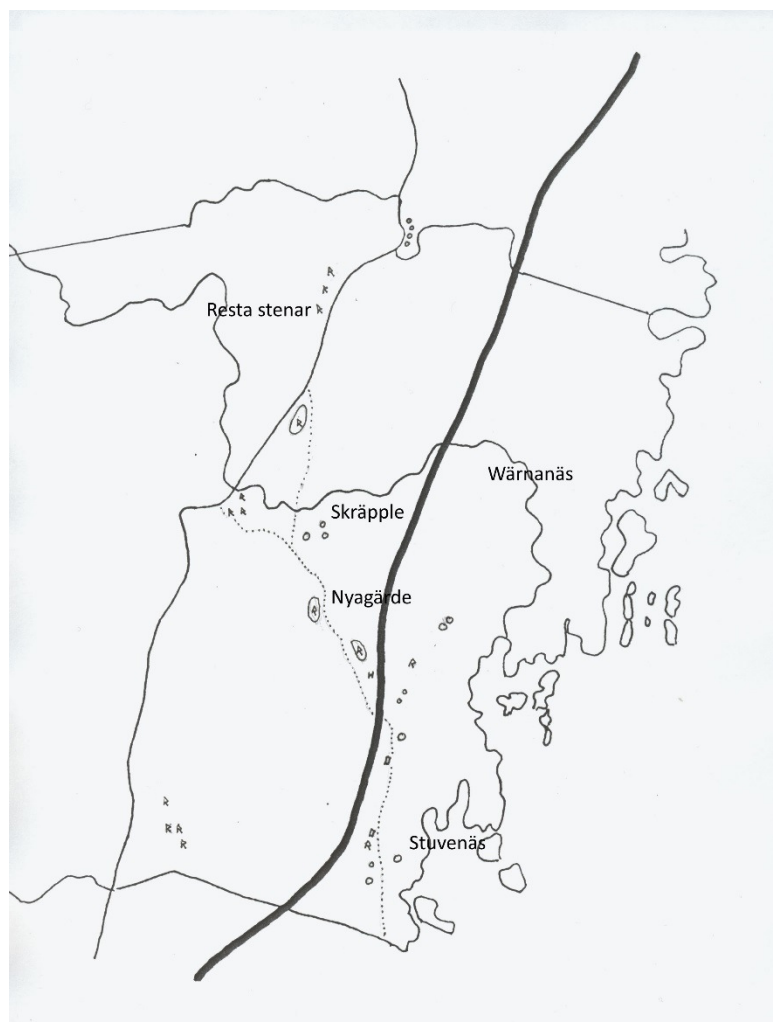

HALLTORPS SOCKEN

Halltorps socken ligger 35 km söder om Kalmar och består av byarna Norra och Södra Värnaby, Trottorp, Namnerum, Germundslycke, Vinterbo, Prästlycke, Yggesbo, Uttersbo och Glasholm, samt ensamgårdarna Högaberga och Lyckhult, jämte Halltorps Löneboställe.

Halltorps socken lydde ett antal år efter reformationen under Söderåkra, men från 1567 till 1961 utgjorde Halltorp och Voxtorp Halltorps pastorat. Därefter Arby pastorat tillsammans med Arby och Hagby. Från 2010 bildar Halltorp och Voxtorp gemensam församling. Den stora egendomen är Wärnanäs gods, som omfattar halva socknen.

Halltorps socken omfattar 51 km². Folkmängd: 1749 632, 1800 885, 1850 1131, 1900 1186, 1939 897, 1950 987 och 2006 681.

Fornminnen i Halltorps socken

Fornminnen

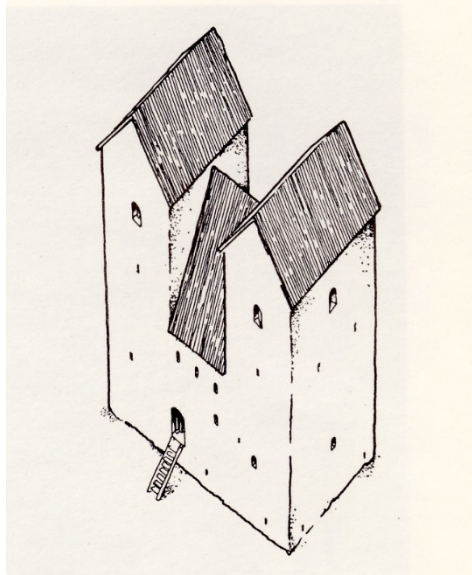
Halltorp är efter Ljungby Kalmar kommuns fornminnesrikaste socken. Här finns över 400 fornlämningar, varav 26 rösen, där hälften är över 15 m breda. Vidare 10 högar, 182 stensättningar och 115 resta stenar.

Det är de resta stenarna som är karaktäristiskt för Halltorp. Vid Stuvenäs i söder finns ett stort gravfält med resta stenar, rösen och "kulthus". Där finns mot sjön också det stora bronsåldersröset Blårör. Från söder leder här en urgammal väg norrut och fornminnena är byggda emot den. Hela Wärnanässkogen upp till Glasholmsvägen ger intryck av att vara en övergiven forntidsbygd. Längre norrut längs vägen finns ytterligare rösen och gravfält. På "holmen" Brännan i den sydligaste Wärnanäså kern ligger socknens största bronsåldersrösen med 20 och 25 m:s bredd.

Vid Skräpple och Halltorps kyrka finns en del mindre rösen. Norrut vid f.d. sopstationen finns ett stort gravfält och vid Resta stenar står mäktiga stenar på höjder och i trädgårdar. Slutligen står på höjdstäckningen invid vägen norr om Wärnarum en rad präktiga rösen. Vid Mörenäs såväl som nere vid Österom kan man också finna fornlämningar.

Halltorp

Värnaby är genom sin storlek och läge mot kusten helt klart ”urbyn” i Halltorp. Bygdens herremän har säkerligen till en början haft sitt säte där, kanske en tid på det exklusiva Värnabynäs (Värnanäs) nere vid kusten. Detta var i orostider ett farligt läge, det är förståeligt att sätesgården flyttats till en mer skyddad plats längre in i landet – till Halltorp. Förleden i namnet - Hall – kan komma ur det gammalskånska hale (haäle), som betyder rumpa – svans. Värnabys yttersta del. Halltorp är en avgärda del av Värnaby by. Ändelsen torp antyder en tidig utflyttning ur stambyn gjord redan i förkristen tid. Andra menar att namnet direkt kommer av herremannens hall – sammanträdes- och festlokal.

Halltorps kyrka

En kyrka hade börjat byggas i Halltorp redan på 1180-talet. Det måste varit herremannen som byggde den intill sin gård. Den byggdes av mycket välputsad och vällagd sten – men det gick långsamt fram. Måttan var efter den själländska alnen och förebilden synes varit kyrkan i Odense på Fyn.

Hur långt man kom i byggandet vet ingen – men så avbröts arbetet och byggnaden revs ovan jord. En ny byggherre måste ha trätt till. Nu uppfördes i rask takt av ganska grov sten en kyrkobyggnad i fyra våningar med markvåning (källare) kyrkorum, förrådsrum och skyttevåning. Kyrkan hade torn i både öster och väster och enda ingången var placerad 3 m över marken.

Dendrokronologisk undersökning av balkarna i källarens tak visar, att de är huggna sommaren 1209. Detta var en mycket orolig tid. Det svenska riket höll på att ta form i norr. Bittra strider pågick de här åren mellan de Erikska och Sverkerska konungaätterna. Erikarna vann. Var stod Halltorps herreman i detta spel? Det vet vi inte, men hans ställning kan ha varit allvarligt hotad. Byggde han en kyrka ”Gud till ära” och sig och familjen till skydd – eller blev han ”bortsopad” som ”Sverkeranhängare” och en helt ny herre byggde kyrkan.

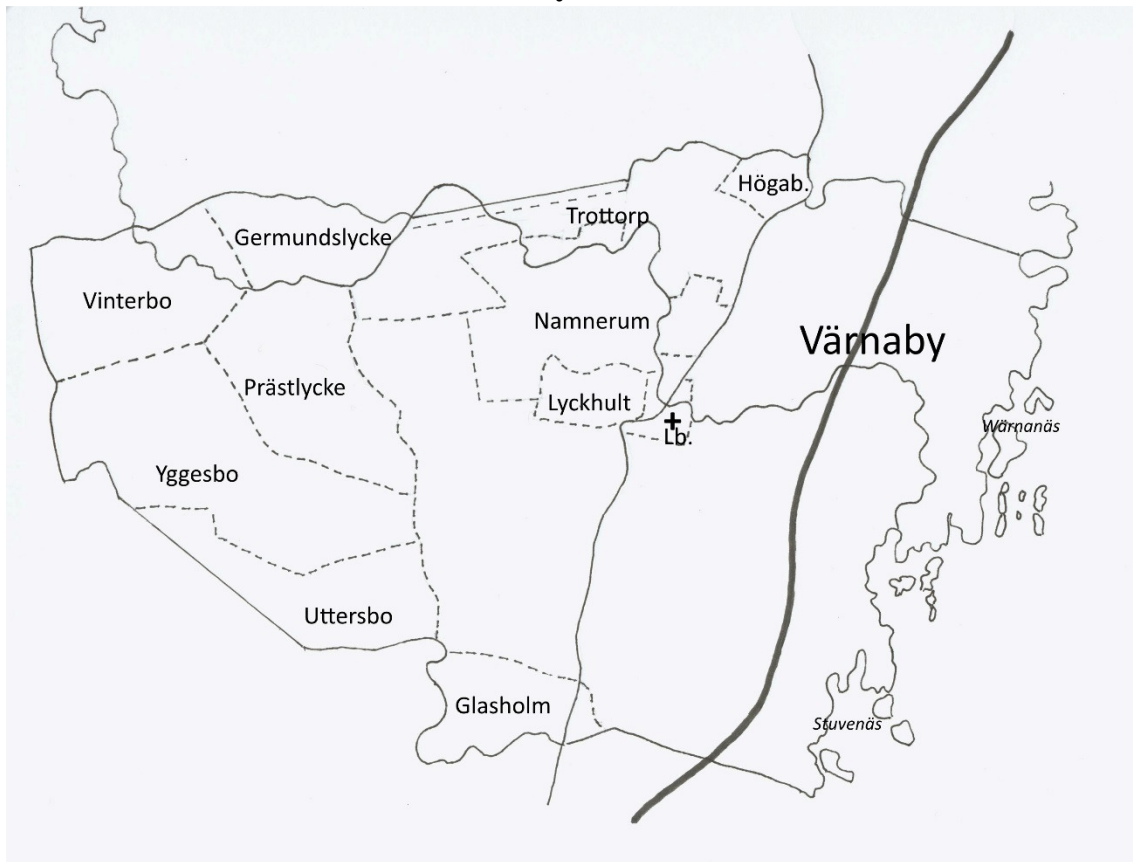
I detta tidsskede råder också korstågen till Balticum. De hade inletts de sista åren på 1100-talet och kom att råda till korsfararna där segrat en bit in på 1240-talet. Under den tiden rådde en ”het” krigsekonomi och penningarna flödade. Man hade råd med kostsamma byggen.

Kyrkan byggdes med en stor grov stenspelare i mitten som höll upp stentaket. Nedgången till källaren gick i denna pelare.

I mitten av 1400-talet ”moderniserades” kyrkan, stenspelaren, stentaket och tornen revs, mycket av materialet blev liggande i källaren, som fylldes. Kyrkorummet förstörades och nytt kor byggdes. På 1790-talet gjordes ännu en stor ombyggnad, kyrkan förlängdes till nuv. storlek och nytt kor byggdes ånyo. Wårnanäskoret tillkom. Vid renovering kring 1950 fann man helt överraskande under kyrkan en helt igenfylld källare. Den utgrävdes och man gjorde över 2000 medeltida fynd, bl.a vidstående sigillkopior från c:a 1245.

Byarna

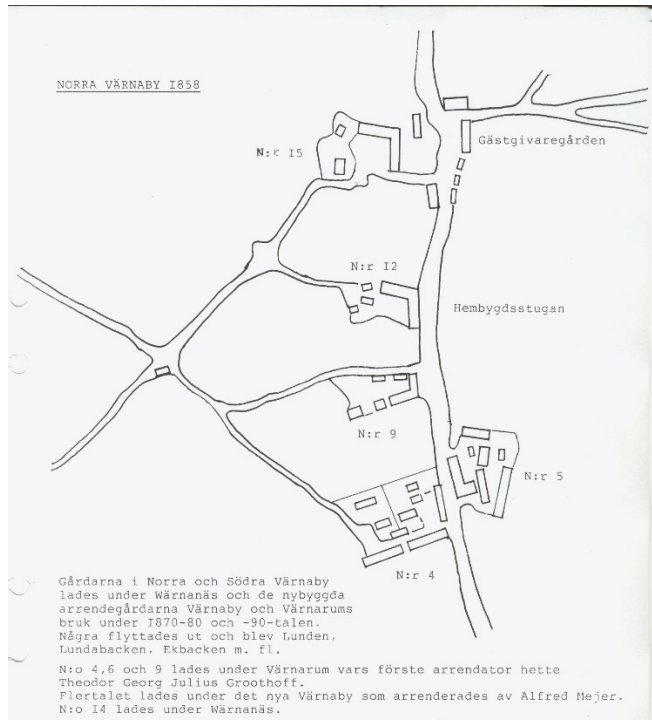
Halltorps socken består av byarna Norra och Södra Värnaby, Trottorp, Namnerum, Germundslycke, Vinterbo, Prästlycke, Yggesbo, Uttersbo och Glasholm, samt ensamgårdarna Högaberga och Lyckhult, jämte Halltorps Löneboställe. Backagården i Halltorp har också en viss särställning.

Den stora "urbyn" är Värnaby som har sina rötter långt ner i järnåldern. Namnerum och Trottorp tillhör det äldre skiktet, medan skogsbygdens byar får anses ha tillkommit på 1100-talet. Flera av dem slutar på -bo, tidigare -boda. Den klassiska beskrivningen är; "enkla bodar för slätterfolkets vistelse i slättermarkerna och för förvaring av det slagna höet". Här var alltså i mycket gammal tid slätterängar som slogs av slättbygdens bönder, senare har nybyggen tagits upp där. Två byar, Germundslycke och Prästlycke, deras namn slutar på just -lycke. Lycka - liten odling. Efter landets kristnande "lärde" kyrkan den spirande kungamakten att ta upp skatt. De vida skogsbygderna koloniserades, nybyggen togs upp - och beskattades. En helt ny typ av ekonomi uppstod.

Värnaby

Värnaby by låg på en höjdsträckning i slättlandskapet med vida ängsmarker runtomkring. Den omfattade halva Halltorps socken. Nere vid kusten låg gården Värnanäs som längre fram skulle bli centrumet i godset med samma namn. Dess status under medeltiden är oviss - men antagligen "något mer" än de andra. Söder om ån på "Sanden" låg emellanåt någon gård - de senare torpen där torde vara en rest av dem. De stora vida skogarna i söder bär spår av primitiv odling som förmodligen bedrivits såväl i forntiden som på 1600-1700-talen. Svedjebbruk.

Värnaby kom att uppdelas i Norra och Södra Värnaby. Gårdarna i den förra låg huvudsakligen norr om bäcken och upp till Gästgivaregården. Södra Värnaby låg längs Halltorpsvägen på höga backen.

På Gustaf Wasas tid fanns i Norra Värnaby 12 gårdar, i Södra Värnaby också 12. 1553 gav kung Gustaf, som ägde gården Wärnanäs ner vid kusten, sin fogde här, Joen Fierse, order om, att på Wärnanäs anlägga en avelsgård och under den lägga Värnaby, Stuvén och en del andra gårdar. Detta skedde och bönderna i byn avhystes.

1564 brände danskarna under Nordiska Sjuårskriget 281 gårdar i Södra Möre, bland dem Wärnanäs. Därefter växte Värnaby upp igen på sin gamla plats.

Under Kalmarkriget 1611 brändes åter byn av danskarna.

1648 köpte Axel Oxenstierna gårdarna till 7 mantal av bönderna. Deras jord lades under

Norra Värnaby

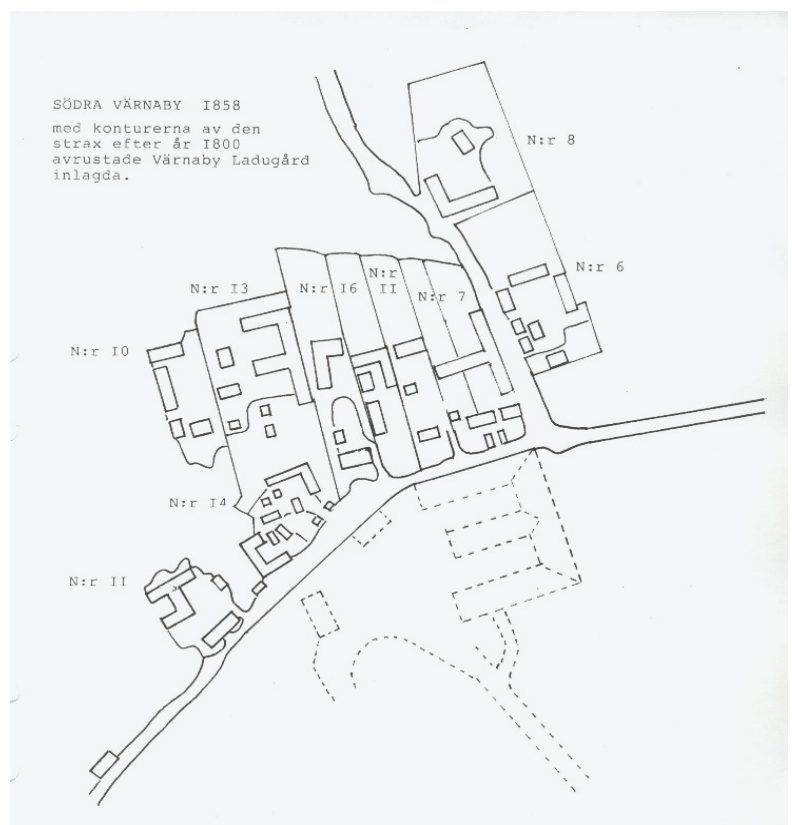
Värnaby ladugård, som byggdes på allrahögsta kullen på backen. Under 1700-talet kom den att ligga på platån söder om Halltorpsvägen. Resten av byn kom att ligga kvar i sitt gamla läge till tiderna kring 1850. Då inleddes en förändring av jordbruksdriften på godset. Arrendena uppsades efterhand som de närmast livstidslånga kontrakten gick ut (30 år), och jorden lades under godsets bruk. I norr lades jorden under de stora nybyggda ärendegårdarna Värnarum och Värnaby. Detta var en process som kom att pågå till frammot 1890. De kvarvarande husen i byn blev bostäder för statare och arbetsfolk. De sista husen i Södra Värnaby såldes till avflyttning åren efter 1950. Idag är där tomt och öde och naturen har åter tagit över på de gamla tomterna.

I Norra Värnaby kvarstår

Gästgivaregården, Jägarebostället och Hembygdsstugan som rester av gamla gårdar.

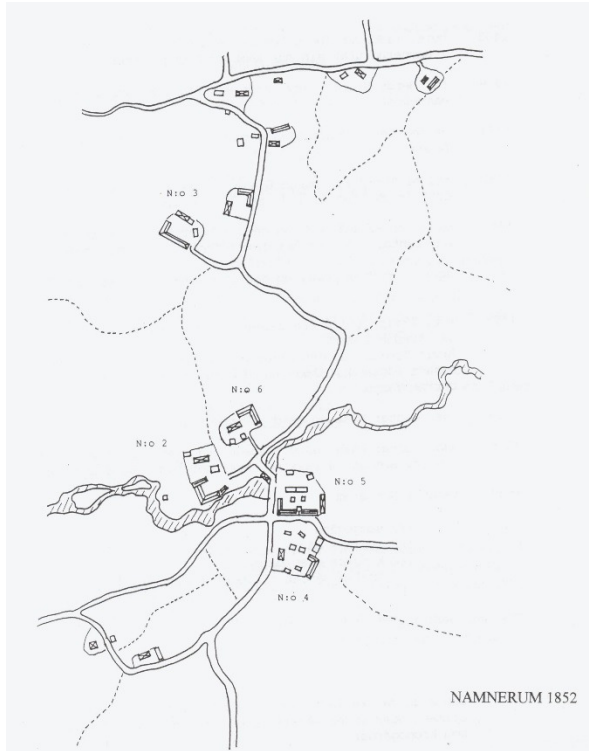
Arrenden: I ett arrendeavtal för ½ mantal som gästgivaren Sven Jonsson 1890 tecknade med kaptenskan Caroline Mannerskantz på Wärnanäs för en tid av 10 år finns följande villkor:

1 mansdagsverke varje söckendag hela året, utom mellan Jul och Nyår, 1 qvinnsdagsverke varje söckendag från 24 april tom 23 okt., samt 60

kördagsverken. Detta kunde utbytas mot 220 kr kontant.

Södra Värnaby 1858

Namnerum

Byn låg i gamla tider ömse sidor om ån vid nuv. bron. Den bestod på Gustaf Wasas tid av 7 gårdar, varav 5 tillhörde adeln. Tre av dem kom längre fram att ägas av Axel Oxenstierna och kom på så sätt att ha samma ägare som Wärnanäs. Vid Laga skiftet 1852 slogs de (nr 4, 5 och 6) samman till en gård och Stora Namnerum byggdes. Gården såldes 1909 till trävaruhandlanden Robert Pettersson i Bergkvara, som hade den till 1922.

Nr 3:3 och del av nr 1 blev Aspelund.
Lilla Namnerum ligger kvar vid ån.

Trottorp

Trottorp bestod ursprungligen av två gårdar, en skatte och en frälse. Byn har till en del sammanblandade ägor med Namnerum och förr hade man gemensamma utmarker.

Högaberga Gården var förr en kronogård som upptagits till bruk 1556. Bagare J.A. Lindström drev bageri här på 1870- o -80-talen. Gården köptes 1896 av N.P. Håkansson, stamfader för den kända Nilssonsläkten. Hans ättlingar äger ännu gården.

Högsrum. Byn bestod förr av fyra gårdar som på 1860-talet inköptes av Mannerskantz på Wärnanäs. De slogs samman och här byggdes den stora arrendegården Wärnarum. Närliggande jord från N. och S. Värnaby lades också under den. Den förste kände arrendatorn var tysken G.J. Grothoff, som kom hit 1878. Senare Stubbendorff. Åren 1907-1932 arr. W. av förrre förvaltaren på Wärnanäs, Ernst. Th. Carlsund. Därefter lades gården under Wärnanäs bruk med eget rättarlag.

Glasholm. Här fanns ursprungligen fyra gårdar, två krono och två frälse. Både Bo Jonsson Grip och Gustaf Wasa finns bland ägarna. I vår tid finns här en mjölkgård och en stor svingård, som tyvärr brunnit. Delar av en gård har tillköpts f.d. torpet **Österom** på Wärnanäs ägor, som nu utgör en egen gård. Namnet Glasholm skall betyda ”där skuggan faller i skymningen”.

Här följer nu en rad byar i skogsbygden som har sitt ursprung i nybyggen som tagits upp under kolonisationen på tidig medeltid. Det var stora häradsallmänningar som Kronan lagt beslag på. **Håknabo.** En kronogård, frälseköpt 1624 av Johan Glauwe på Bökenbergs glasbruk. Gården ärvdes av dottern Magdalena, g.m. lantmätare Hans Ruth. Hon sålde 1682 sina gårdar Håknabo och Prästlycke till överstelöjtnanten Georg Silverlood. Hans svägerska Beata Ekesträ bytte bort gården till Kronan 1706. Gården friköpt av brukaren 1712. Senare delad i två gårdar. En ägdes 1835-1890 av prosten Eric Andrén och hans ättlingar, senare Th. Nilsson. De är nu i huvudsak åter sammanköpta, Briland. Här finns Henningssons såg och den lilla gården Valbygget.

Uttersbo. Ursprungligen en kronogård, frälseköpt 1624 av Johan Glauwe på Bökenbergs glasbruk. Senare ägt av hans dotter Anna, därefter Drakenhjelm och Amiralitetets krigsmanskassa. På senare 1700-tal bondeägt. Delad till två mellan far och dotter. Bråk. En historia säger att fadern slog ihjäl mågen på julafton. Dottern sålde sin gårdsdel till Yggesbobönderna.

Yggesbo. 1550 en kronogård. Nuvarande ägarläkten fanns där redan 1604. Gården friköptes från Kronan 1704. Byns areal c:a 800 tunnland. Numera delad i tre gårdar. Känd man var riksdagsmannen Nils Persson i slutet av 1800-talet.

Prästlycke. Kronogård, frälseköpt av Johan Glauwe 1624, senare ägd hans dotter Magdalena till 1682. Beata Ekestrå bytte bort den till Kronan 1706. Senare friköpt av brukaren. Delad till två gårdar kring 1740 och så är det ännu. En glashytta under Bökenbergs glasbruk fanns i norra delen av byn. Ett uppmärksammat bronsåldersfynd gjordes 1920 vid plöjning på Flyna. Upp kom en bältesbuckla, två bronsyxor och bronsspiraler som varit inlindade i björknäver.

Vinterbo. Skogsegendom längst upp i Halltorps sn., 556 tunnland. Ursprungligen kronogård, köpt av Johan Glauwe 1624, senare dottern Anna, därefter Drakenhjelm och Amiralitetets Krigsmanskassa. 1800 delat på två gårdar, nya och gamla Vinterbo. Åter sammanköpta 1835-40 av Sven Sunesson. Från 1846 mågen sjökaptenen Jonas Nygren, som kring 1870 byggde om gården. 1910-1920 en hel rad ägare. Ella Wahlberg drev pensionat här på 1930-talet. 1936 ”Munktell-Johansson”, 1949 Bjugert. 1958 köpt av Kronan till markövningsfält för F12. Från 1981 familjen Johansson.

Germundslycke. Kronogård, 1624 frälseköpt av Johan Glauwe, som här anlade Bökenbergs glasbruk, se detta. I dag finns här tre gårdar. Bröderna Carlssons möbelfabrik, som till en del ligger i G. hade 1950 32 anställda, numera nerlagd. G. hade tillsammans med Prästlycke såg och kvarn i Lyckeström.

Lyckhult. Ligger inne i Halltorps samhälle. Känt är att Johan Glauwes änka Gertrud Hörling fram till sin död 1658 bodde på gården och drev handel med pottaska.

Lönebostället. Prästens boställe sedan all känd tid. Numera i privat ägo.

Bökenbergs glasbruk.

I Germundslycke låg under 1600-talets förra hälft Bökenbergs glasbruk, som var Smålands äldsta. 1623 hade en man vid namn Johan Glauwe, troligen holländare, fått privilegier av Gustaf II Adolf att uppföra glasbruk och sågkvarnar i Småland. 1624 är bruket igång i Germundslycke. 1624 får han kungens tillstånd att friköpa kronogårdarna Germundslycke, Prästlycke, Vinterbo, Uttersbo och Håknabo. I Germundslycke byggde han sin sätesgård, som han gav det mera ståndsmässiga namnet Bökenberg.

Glas tillverkades av sand och soda. Här i Norden ersattes sodan med hemproducerad pottaska, som var aska från bränt lövträ. Den bästa askan fick man av bok – och boken i det gamla Sverige växte bara här nere mot Blekingegränsen. Därav lokaliseringen. Vid bruket tillverkades främst fönsterglas, men också ”glas, flaskor och allehanda sköna alster”.

Glashyttan låg nere vid ån 400 m öster om byn. Ytterligare en hytta byggdes i Prästlycke. Under drottning Kristinas tid blev bruket mycket omhuldat och tilldelades

ytterligare 11 kronogårdar i bygden till vedfång. Men krävande villkor uppsattes. Glauwe skulle tillverka rent och klart fönsterglas, dricksglas, flaskor och ”sköna alster”, ta in goda mästare utrikes ifrån och bruket i ”fullkomligt esse bringa”. Han skulle också här utbilda svenska ungdomar i konsten att göra glas. Om han inte lyckades, skulle gårdarna återtas. Till att övervaka detta sattes landshövdingen i Kalmar, Conrad Falkenberg, som ingalunda var Glauwes vän. Det var säkert inte lätt att i det U-land som Sverige då var, att med hjälp av halvdant yrkesfolk utrikes ifrån tillverka några topprodukter. Alltnog, landshövdingen skred till aktion och tog ifrån honom donationsgårdarna. Glauwe klagade hos Riksrådet. Det retade Falkenberg, som en söndag kom åkande med vagn och följe till Halltorps kyrka, där han i kyrkfolkets åsyn arresterade Glauwe, slog honom med sin käpp och förde honom till fängsligt förvar i Kalmar. Detta torde ha hänt 1641. Yrkesfolket skingrades och bruket lades ner. 1644 dog Glauwe. Resterna av hyttan stod på backen nere vid ån ännu på 1880-talet.

Lyckeström

Byarna Germundslycke och Prästlycke hade gemensam såg-och kvarnplats vid det stora fallet i Lyckeström. Dit kom 1885 en man vid namn Gustaf Nilsson, som till en början arrenderade anläggningen av bönderna, men sedan lyckades köpa den. Hans måg Carl Olsson utvecklade

företaget och satsade på snickeriverksamhet. Dennes söner Valter och Arthur tog över 1940. Platsen hade då blivit alldeles för trång. När kriget var slut anskaffades rymlig tomt nere i Halltorp och 1946 flyttade man över till nybyggda, rymliga lokaler där. Där utvecklade sig företaget till det stora Bröderna Olsson, som idag har försäljningsställen även i Kalmar och Färjestaden – men Lyckeström är deras urhem.

Karl Josefsson & Söner

Det största företaget i Halltorp var på sin tid AB Karl Josefsson & Söner som bedrev tillverkning i VVS-branschen. Företaget hade vuxit fram ur en bysmedja som anfadern Josef Johansson hade i Halltorp på 1880-talet. Sonen Karl Josefsson, som var en dynamisk man, utvecklade företaget. På 1910-talet monterade han hissar och vindmotorer på gårdarna. Senare kom man i VVS-branschen. Hans söner Nils, Thor och Lennart tog över och utvecklade det vidare.

När företaget var som störst hade det, med filialen i Orrefors, 114 anställda. Det blev en katastrof för bygden när Josefssons 1981 kom i ekonomiska svårigheter och gick i konkurs. Det var jämte Bröderna Olsson det bärande företaget i Halltorp. Olika företag har sedan genom åren varit etablerade i lokalerna med varierande framgång.

Tjärfabriken i Wärnanässkogen

Åren 1911-1919 drev affärsmannen Gunnar Andersson, Bergkvara, son till skogvaktaren på Wärnanäs, tjärfabrik vid gamla Yggesbovägen. Konkurs 1919. Rester syns än invid vägen.

2014 11 16 LL.